

Zasady łączenia świadczeń emerytalnych ze zreformowanego powszechnego systemu emerytalnego i systemu ubezpieczenia społecznego rolników obowiązujące od 8 stycznia 2009 r.

1. Geneza

8 stycznia 2009 r. weszła w życie ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o emeryturach kapitałowych (Dz. U. Nr 228, poz. 1507), kończąca następny etap reformy powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych. Określa zasady ustalania prawa, wysokości i wypłaty emerytur kapitałowych stanowiących część świadczenia emerytalnego (tzw. II filar emerytalny) ze zreformowanego systemu emerytalnego powszechnego dla osób, którym część składki na ubezpieczenie emerytalne odprowadzana była przez ZUS do wybranego otwartego funduszu Emerytalnego (OFE). Reforma powszechnego systemu emerytalnego dotyczy osób urodzonych po 31 grudnia 1948 r., z tym, że dla osób urodzonych od dnia 1 stycznia 1969 r. członkostwo w OFE jest obowiązkowe, a dla urodzonych przed tym dniem dobrowolne.

Zreformowany system emerytalny powszechny, z którego w 2009 r. wypłacane są pierwsze świadczenia emerytalne zachęca do dłuższej aktywności zawodowej. Oparty jest na zdefiniowanej składce. Oznacza to, że wysokość świadczenia emerytalnego z tego systemu uzależniona jest wyłącznie od wysokości składek opłaconych na ubezpieczenie emerytalne i średniego dalszego trwania życia w wieku przejścia na emeryturę. Im dłuższa aktywność zawodowa tym większy „kapitał” ze składek, który stanowi podstawę wymiaru świadczenia. Kapitał ten składa się z sumy zaewidencjonowanych i zwaloryzowanych składek na indywidualnym koncie emerytalnym w ZUS – I filar, oraz ze środków zgromadzonych w wybranym otwartym funduszu emerytalnym (OFE) - II filar, jeżeli ubezpieczony jest członkiem OFE (z wyboru lub z obowiązku ustawowego). Im dłuższa aktywność zawodowa i późniejsze podjęcie decyzji o ustaleniu prawa do emerytury z powszechnego systemu ubezpieczeń (po osiągnięciu wieku emerytalnego, który dla kobiet wynosi 60 lat, a dla mężczyzn 65 lat) tym wyższe świadczenie, ponieważ zmniejsza się średnia długość życia¹.

Długość stażu ubezpieczeniowego nie ma bezpośredniego wpływu przy ustalaniu wysokości świadczenia emerytalnego z powszechnego systemu ubezpieczeń, chyba, że ubezpieczony, z uwagi na niską podstawę wymiaru składek w okresie aktywności zawodowej, zgromadził tak niski „kapitał” ze składek, że nie gwarantuje on mu wypłaty świadczenia emerytalnego w wysokości równej co najmniej najniższej emeryturze². Budżet państwa gwarantuje ubezpieczonemu wypłatę świadczenia emerytalnego w kwocie równej co najmniej kwocie najniższej emerytury, ale tylko

¹ Wg komunikatu Prezesa GUS z 25 marca 2008 r. w sprawie tablicy średniego dalszego trwania życia kobiet i mężczyzn (M.P. Nr 26, poz. 259) średnie dalsze trwanie życia dla osób w wieku 60 lat wynosi 245,3 miesiące, a dla osób w wieku 65 lat wynosi 202,7 miesiące.

² Obecnie najniższa emerytura wynosi 675,10 zł.

tym, którzy legitymują się wymaganym stażem ubezpieczeniowym (dla kobiet wynosi on 20 lat, a dla mężczyzn 25 lat). W zreformowanym systemie emerytalnym powszechnym nie ma wcześniejszych emerytur.

Świadczenie emerytalne z powszechnego systemu ubezpieczeń, dla osób, które były członkami OFE, składa się z emerytury z FUS³ oraz emerytury kapitałowej (okresowej, dla osób w wieku 60-65 lat, czyli dla kobiet) lub dożywotniej, po ukończeniu 65 lat ze środków zgromadzonych w OFE. Obsługę systemu wypłat tych emerytur zapewnia ZUS. Beneficjent otrzymuje obie ww. emerytury z ZUS. ZUS będzie się rozliczał z OFE (który będzie przekazywał ZUS środki na wypłatę emerytury kapitałowej okresowej) oraz zakładem emerytalnym (wybrany przez beneficjenta, który będzie płatnikiem emerytury kapitałowej dożywotniej).

Obecnie każdy z przyszłych emerytów, który posiada jakikolwiek okres ubezpieczenia w ZUS, otrzymuje coroczne informacje o kwocie zaewidencjonowanych składek na jego koncie emerytalnym w ZUS (z ZUS) oraz kwocie zgromadzonych środków ze składek w OFE (z OFE). Każda z tych osób ma więc pełną wiedzę o zgromadzonych składkach, tj. „kapitale emerytalnym”, który będzie podstawą do naliczenia mu świadczenia emerytalnego z powszechnego systemu emerytalnego w przyszłości. Można więc stwierdzić, że składki emerytalne w tym systemie są „znaczone”.

Systemem dopełniającym powszechny system ubezpieczenia społecznego jest system ubezpieczenia społecznego rolników realizowany przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2008 r. Nr 50, poz. 291, z późn. zm). Ubezpieczenie społeczne rolników przeznaczone jest dla osób, dla których, generalnie, działalność rolnicza w gospodarstwie rolnym lub praca w gospodarstwie rolnym stanowi jedyne i główne źródło utrzymania. Dopełniający charakter tego systemu polega na tym, że powszechny system ubezpieczeń społecznych ma pierwszeństwo przed systemem rolnym i dlatego podjęcie dodatkowo innej aktywności zawodowej przez rolnika powoduje automatyczne przejście do powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych, realizowanego przez ZUS (wyjątki⁴ od tej zasady mają znaczenie marginalne).

W związku z powyższym rolnicy, którzy w okresie swojej aktywności zawodowej nie utrzymywali się wyłącznie z gospodarstwa rolnego z chwilą osiągnięcia wieku emerytalnego posiadają okresy ubezpieczenia rolnego oraz powszechnego i związane z tym okresy opłacania składek do każdego z tych systemów.

Dotychczas w takim przypadku rolnik wybierał system ubezpieczenia społecznego: rolny lub powszechny, z którego chciałby pobierać emeryturę, i zgłaszał odpowiednio wniosek o

³ Ustalanej na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353, z późn. zm.)

⁴ Wyjątek od tej reguły stanowi możliwość podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników przez rolników i domowników podejmujących się prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej w niewielkim rozmiarze.

przyznanie tego świadczenia do KRUS lub ZUS z zaliczeniem do prawa i wysokości okresów ubezpieczenia rolnego do emerytury z ZUS lub odwrotnie. Natomiast w sytuacji gdy rolnik, z uwagi na bardzo długi staż ubezpieczeniowy, nabywał prawo do świadczenia z powszechnego systemu ubezpieczeń i do świadczenia emerytalno-rentowego rolniczego, do wypłaty przysługiwało mu tylko jedno wybrane świadczenie.

Przy ustalaniu wysokości emerytury rolniczej okresy ubezpieczenia w systemie powszechnym przeliczane były ryczałtowo bez względu na wysokość składek opłaconych w tym systemie. Uwzględniane były one przy ustalaniu wysokości części składkowej emerytury rolniczej. Emerytura rolnicza składa się bowiem z dwóch części:

- części składkowej stanowiącej część ubezpieczeniową świadczenia, ponieważ jej wysokość jest pochodną okresu opłacania składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe i wysokości tych składek; ustala się jej wysokość po 1% najniższej emerytury⁵ za każdy rok podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu, z tym że okresy ubezpieczenia z systemu powszechnego przelicza się w wymiarze półtorakrotnym⁶),
- części uzupełniającej będącej *de facto* emeryturą państwową, finansowaną z budżetu państwa, przyznawaną i wypłacaną za zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej poprzez przekazanie gospodarstwa rolnego; jej wysokość wynosi 95% - 85% najniższej emerytury⁷.

Przy ustalaniu emerytury z powszechnego systemu emerytalnego wysokość części tego świadczenia przypadającej za okresy ubezpieczenia społecznego rolników ustalano według wymiaru części składkowej emerytury rolniczej.

Zdaniem projektodawców, dotychczas obowiązująca zasada w tym zakresie, że ubezpieczonemu przysługuje tylko jedno świadczenie emerytalne do wyboru: emerytura rolna z zaliczeniem do prawa i wysokości okresów ubezpieczenia w systemie powszechnym albo emerytura z powszechnego systemu ubezpieczeń z zaliczeniem okresów ubezpieczenia rolnego, byłaby niekorzystna dla ubezpieczonego. Zaliczane bowiem okresy powszechnego ubezpieczenia do emerytury rolniczej przeliczane były ryczałtowo bez względu na wysokość składek opłacanych do ZUS i zaewidencjonowanych na indywidualnym koncie emerytalnym w ZUS. Ponadto zaliczenie ich do emerytury rolniczej musiałoby się wiązać z rezygnacją na rzecz Skarbu Państwa z kapitału zgromadzonego w OFE na takich samych warunkach jak obowiązuje to w powszechnym systemie emerytalnym. (np. przy wcześniejszych emeryturach). W związku z tym, że środki w OFE podlegają dziedziczeniu, także w okresie wypłaty okresowej emerytury kapitałowej oraz przez pierwsze 3 lata wypłaty dożywotniej emerytury kapitałowej, wielu rolników miałyby kłopot z podjęciem decyzji o wyborze, która musiałaby być nieodwracalna.

⁵ Obecnie 1x 6,75 zł

⁶ Czyli przyjmując rok innego ubezpieczenia za 1,5 roku po 1% najniższej emerytury.

⁷ Obecnie część uzupełniająca wynosi od 641,35 zł do 573,84 zł.

2. Nowe zasady

Wraz z rozpoczęciem od 2009 r. wypłacania świadczeń ze zreformowanego systemu powszechnego zaistniała konieczność opracowania nowych zasad łączenia okresów ubezpieczenia i opłacania składek z tego tytułu w tych dwóch różnych systemach ubezpieczeń – rolnym i powszechnym. System ubezpieczenia społecznego rolników nie został bowiem zreformowany, jest nadal w znacznym stopniu dotowany z budżetu państwa i opiera się na zdefiniowanym świadczeniu, a nie zdefiniowanej składce, jak powszechny. Oznacza to, że przy ustalaniu prawa do emerytury rolniczej nadal warunkiem koniecznym jest nie tylko osiągnięcie wieku emerytalnego, ale również posiadanie wymaganego stażu ubezpieczeniowego. Na dodatek prawo do wypłaty pełnej emerytury rolniczej uwarunkowane jest zaprzestaniem prowadzenia działalności rolniczej poprzez przekazanie gospodarstwa rolnego. Dotacja budżetowa do systemu ubezpieczenia społecznego rolników ukierunkowana jest właśnie na finansowanie tej części świadczenia emerytalnego rolniczego, która za zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej przysługuje.

Dlatego też zaproponowano łączenie okresów ubezpieczenia i opłacania składek w obu ww. systemach przy ustalaniu prawa i wysokości świadczenia emerytalnego w taki sposób, aby w każdym przypadku rolnik otrzymał świadczenie odpowiadające opłaconym przez niego składkom w okresie aktywności zawodowej w obu systemach. Zawsze więc będzie miał prawo do emerytury z FUS (bez względu na długość stażu ubezpieczeniowego w ZUS) a także do emerytury ze środków zgromadzonych w OFE, jeżeli był członkiem OFE i zgromadził co najmniej minimalny kapitał określony ustawowo⁸, a także do części składkowej świadczenia emerytalnego rolniczego stanowiącej część ubezpieczeniową. Natomiast, jeżeli w okresie aktywności zawodowej to działalność rolnicza w gospodarstwie rolnym była jego głównym źródłem utrzymania, tj. posiada okres opłacania składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe rolników wymagany do uzyskania emerytury rolniczej (25 lat) będzie miał prawo do emerytury rolniczej (którą wypłacać będzie KRUS) niezależnie od świadczeń emerytalnych wypłacanych mu przez ZUS (z FUS i z OFE). Każda z instytucji: ZUS i KRUS świadczenia emerytalne będzie wypłacać niezależnie.

Należy dodać, że jeżeli rolnik posiada jeszcze dłuższy staż ubezpieczeniowy rolny, co najmniej 30. letni, emeryturę rolniczą może uzyskać zanim osiągnie wiek emerytalny, tj. już w wieku 55 lat, jeśli jest kobietą, lub w wieku 60 lat, jeśli jest mężczyzną. W systemie ubezpieczenia społecznego rolników, odmiennie niż w systemie powszechnym, zachowane zostało bowiem prawo do tzw. „wcześniejszej emerytury rolniczej”. Jeśli więc oprócz ubezpieczenia rolnego posiada jeszcze okresy ubezpieczenia powszechnego, zanim uzyska prawo do świadczenia emerytalnego z powszechnego systemu emerytalnego, przez okres co najmniej 5 lat, może pobierać już emeryturę

⁸ Zgodnie z ustawą z dnia 21 listopada o emeryturach kapitałowych jest to kwota odpowiadająca dwudziestokrotności dodatku pielęgnacyjnego w przypadku okresowej emerytury kapitałowej, oraz kwota zabezpieczająca hipotetyczną wysokość dożywotniej emerytury kapitałowej na poziomie co najmniej równym 50% kwoty dodatku pielęgnacyjnego

rolniczą tzw. wcześniejszą. W tym czasie może tylko oczekiwać na uprawnienia emerytalne z systemu powszechnego, bądź jeszcze pracować aktywnie zawodowo poza rolnictwem i nadal opłacać składki do ZUS powiększając w ten sposób swój „kapitał składkowy”, czyli podstawę wymiaru przyszłego świadczenia emerytalnego z powszechnego systemu emerytalnego (z FUS i z OFE).

W pozostałych przypadkach, gdy rolnik nie będzie miał wymaganego stażu ubezpieczenia rolniczego do przyznania mu emerytury z ubezpieczenia społecznego rolników o emeryturę musi ubiegać się w ZUS. Przy ustalaniu wysokości emerytury z FUS ZUS uwzględni mu okresy opłacania składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe rolników obliczając zwiększenie na takich zasadach jak ustala się wysokość części składkowej emerytury rolniczej na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników. Okresy opłacania składek na ubezpieczenie rolne będą traktowane jak okresy składkowe w powszechnym systemie emerytalnym. Będą się więc sumować przy ustalaniu prawa do podwyższenia świadczenia do kwoty najniższej emerytury gwarantowanej przez państwo, jeżeli wysokość ustalonego ze składek świadczenia nie osiągnie tej gwarantowanej kwoty. Należy podkreślić, że sposób ustalania wysokości zwiększenia rolnego do emerytury z FUS adaptuje rozwiązania istniejące dotychczas. Ponadto tak jak dotychczas w tym przypadku, gdy świadczenie emerytalne wypłacać będzie ZUS, prowadzenie działalności rolniczej przez emeryta nie będzie miało wpływu na wysokość tego świadczenia.

Takie rozwiązanie wpisuje się w postawiony zasadniczy cel reformy powszechnego systemu emerytalnego bo zachęca do dłuższej aktywności zawodowej i opłacania składek ubezpieczeniowych. Rolnik posiadający długi staż ubezpieczeniowy w rolnictwie (co najmniej 25. letni) oraz okresy opłacania składek w systemie powszechnym ma szansę otrzymać na starość 3 emerytury: z KRUS rolną oraz z ZUS emeryturę z FUS i emeryturę kapitałową (ze środków zgromadzonych w OFE). Takiej możliwości nie miałyby rolnik gdyby przepisy w tym zakresie nie uległy zmianie od 8 stycznia.

Istotą przyjętych rozwiązań było utrzymanie praw nabytych w systemie powszechnym, w tym do zgromadzonego „kapitału” ze składek podlegającego dziedziczeniu, przy jednoczesnym zachowaniu praw do emerytury rolniczej.

Wyżej przedstawione regulacje nie przewidują możliwości łączenia świadczeń rentowych rolnych i emerytalnych z systemu powszechnego. Z chwilą nabycia prawa do emerytury z FUS osoba, która jest jednocześnie uprawniona do renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy lub renty rodzinnej rolniczej (i nie spełnia warunków do przyznania emerytury rolniczej) traci prawo do renty rolniczej. Może jednak dokonać wyboru i złożyć oświadczenie w KRUS, że woli pobierać rentę rolną, bo może być to świadczenie korzystniejsze co do wysokości niż świadczenie emerytalne z powszechnego systemu ubezpieczeń (emerytura z FUS+ ewentualna emerytura

kapitałowa). Złożenie takiego oświadczenia jest równoznaczne z deklaracją przekazania środków zgromadzonych przez tę osobę w OFE do budżetu państwa.

Należy zaznaczyć, że do okresu, od którego zależy prawo do renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy będą zaliczane okresy opłacania składek do ZUS na zasadach dotychczasowych. Pozostanie przy świadczeniu rentowym rolnym i rezygnacja z emerytury z FUS i emerytury kapitałowej może być korzystne dla osób, które legitymują się bardzo krótkim stażem ubezpieczeniowym (zarówno w KRUS, jak i w ZUS) i które opłacały bardzo niskie składki do ZUS, a więc posiadają niewielką kwotę zaewidencjonowanych składek na koncie emerytalnym w ZUS i niewielką kwotę środków w OFE.

Warszawa, 31.03.2009 r.